

A hit konjunktúralovagjai

VISSZHANG - LIX. évfolyam, 7. szám, 2015. február 13.

Kerék-Bárczy Szabolcs – és ez a mai Magyarországon kifejezetten nagy érdem – a hazai egyházpolitikát érintő felettebb tisztességes írást tett közzé (*Az egyházak és a demokraták*, ÉS, 2015/5., jan. 30.). A hangnemmel, a szándékkal, a célkitűzéssel nincs vitám, inkább csak néhány pontban kívánok kiegészítéseket fűzni az íráshoz.

A cikkben azt olvashatjuk, hogy *„az Istenbe vetett hit a nagy világvallások szent könyvei szerint (...) az embertársak felkarolására, segítésére buzdít”*. Meglehet, egy modern katolikus aspektusból tekintve általánosságban mindez igaz, de a valós helyzet ennél jóval összetettebb. Először is azért, mert mindenekelőtt tisztázni kell: kit tekint az adott vallási irányzat „embertársaknak” (felebarátnak), kiket nem, s netán dehumanizálja-e a tőle eltérő hitet vallókat? Kizárólag a hitsorsosokra, az adott közösséghez tartozókra avagy a többiekre is érvényes az embertárs fogalma? Mindenesetre a biblikus hagyományban a „réehá” (felebarát) kifejezés az egyiptomiakkal kapcsolatosan is elhangzik, vagyis a fogalom tágabb jelentést hordozhat. Ám ennél is fontosabb, hogy a szent könyvek mint Isten kinyilatkoztatott szavai emberi értelmezésre, interpretációra szorulnak. Az értelmezés pedig – a vallások történetéből tudjuk – sokféle lehet, s sokszor éppen az eltérő szövegértelmezések okán alakultak ki a legsúlyosabb viták, konfliktusok, üldözések, eszmei és fizikai összeapások. Hogy a legszélsőségesebb esetet vegyük, a fundamentalizmus úgyszólván valamennyi vallás számára – a vallás fenomenológiai lényegéből fakadóan – potenciális adottság, ám a kérdés az – s napjainkban erre sajnos bőven kapunk feleletet –, hogy mikor, hol, milyen körülmények, okok és együtthatók következtében válik realitássá a kizárólagosság, amely persze éppen úgy hivatkozik a hagyomány szent iratára, s amely ugyanakkor már messze nem az embertársak „felkarolására, segítésére” buzdít. Mindez azért fontos, mert elvezet a vallási tolerancia kérdésköréhez: a vallási és lelkiismereti szabadság alapelveire épülő demokrácia intézményrendszerén és jogi keretein belül meddig tolerálható egy-egy vallási irányzat, s mikortól elengedhetetlen, hogy a közösség – jól felfogott érdekében, vagyis a közjó védelmében – fellépjen ellene?

„A második világháború végeztével lezárult a feudális egyházfelfogás korszaka hazánkban. Ám míg Nyugaton egészséges fejlődés, a múlt tisztázása és sok vita során kiérlelt jövőépítés kezdődött, addig nálunk újabb diktatúra” – írja Kerék-Bárczy. A megállapítás végső soron helyes, ám a valóság itt is összetettebb. Kétségtelen, hogy a diktatúra nem adott lehetőséget egyetlen egyháznak és felekezetnek sem önmaga folyamatos megreformálására, modernizációjára, hiszen örülhettek annak, ha képesek voltak önmagukat adott állapotukban konzerválni. Csakhogy el kellene gondolkodni azon, milyen történeti, szociológiai és intézménypolitikai okai lehettek annak, hogy például a két háború közötti hazai katolicizmust gyakorlatilag meg sem érintették azok az új tendenciák és áramlatok (az ún. modernizmustól a francia „nouvelle théologie”-ig etc.), amelyek előkészítették a világra ablakot táró II. vatikáni zsinat szellemiségét.

Szintén elgondolkodtató, hogy jóllehet a katolikus társadalmi tanítás organikus-hierarchikus társadalomképével sui generis áll szemben a liberalizmus társadalomeszménye, mégis a modern katolikus társadalmi és szociális tanítás sok elemet, emberjogi tételt vett át éppen a liberalizmus hagyományából. (Ebből a szempontból is figyelmet érdemel az a vita, amely a család szerepét tárgyaló őszi püspöki szinóduson bontakozott ki.) Ám a rendszerváltó kelet-európai országokban a politikai valósággal és a jobboldali politikai hatalommal erőteljesebben és szervezettebben érintkező egyház számára – a nyugati egyházak összehasonlíthatatlanul differenciáltabb szemléletével ellentétben – változatlanul szitokszónak számít a liberalizmus, Magyarországtól Románián át Oroszorszáig. Jellemző, hogy a minap a

cigányellenesség és a rasszizmus ellen fellépő s a szegények és rászorulókat támogatása mellett szót emelő Beer Miklós váci püspök a kormányközeli lapnak adott interjújában a liberalizmust egyenesen Európa rossz útjának nevezte.

Kerék-Bárczy úgy látja, hogy *„a nyugati világban folyamatosan csökken a vallásgyakorlók, és nő a magukat ateistáknak vallók aránya...”* Vallásszociológiaiilag, úgy vélem, a fenti állítás finomításra szorul. Kétségtelen tény, hogy igen komoly mozgások érzékelhetők a vallási attitűd változásának összefüggésében, de – egyfelől – az ateisták száma nem feltétlenül nő. Sokkal inkább emelkedik az agnosztikusok száma, továbbá azoké, akikre a szociológiai felmérésekben is mint a „maga módján vallásos” szokás rákérdezni. Kétségtelen tény, hogy az ún. nagyegyházaktól, azok elidegenedett szervezetétől sokan fordulnak el, ám ezzel párhuzamosan nő azon „kisegyházak” száma, amelyek személyre szabottabb, közösségibb, familiárisabb jelleget kínálnak a hívők számára. De a globalizáció és a migráció következtében ugyancsak szaporodnak azok az Európában újak mondható vagy eddig legalábbis kevésbé ismert, más civilizatorikus hagyományokhoz kötődő vallási csoportok és közösségek, amelyek az Európába betelepedett, a hagyományos társadalmi kötelékeiktől elszakadt, integrálódni kevésbé képes s a különféle (gazdasági, szociális stb.) válságjelenségektől sújtott bevándorlóknak kínálják elvesztett identitásuk újrameglelését saját ősi gyökereikben. A régi-új szakrális kötelékek – egyfelől – értelmet, biztonságot, iránymutatást és vigaszt nyújthatnak, másfelől viszont függelmi viszonyt képezve könnyebben irányíthatóvá, befolyásolhatóvá, manipulálhatóvá tehetik a híveket.

Noha úgy tűnik, ez a súlyos társadalmi kihívás Magyarországot még nem érinti, de az elkövetkezendőkben – nem kell ehhez jóstehetség – érinteni fogja. S a miniszterelnöki megoldás, amely a gazdasági bevándorlók elleni fellépésben kísérelné meg a helyzet radikális kezelését, nemcsak az ostobaságról és a szélsőjobb szavazóknak megfelelni kívánó nemtelen populizmusról tanúskodik, hanem arról is, hogy Magyarországon még mindig nem értik a vallási jelenségek összetettségének működését és hatását.

Kerék-Bárczy helyesen állapítja meg: *„Orbánék az egyházakat nem transzcendens közvetítőnek, hanem kicsinyes eszköznek tekintik. Tevékenységükkel azt bizonyítják, hogy a fundamentalizmus egyik pillére a vallásos istenhít, de ennél fontosabb a vezetőbe, Orbán Viktorba, az ő elhivatottságába és szolgálatába vetett nagyon is pogány hit.”* S valóban: a hatalom, visszaélve kétharmados többségével, alapjaiban sértette meg a vallási és lelkiismereti szabadságot, amikor a legszenzitívebb jogok egyikét az uralom kénye-kedvének kiszolgáltatva jogot formált arra, hogy az uralmon lévők döntsenek arról, kinek jár egyházi státusz (s ezzel számos privilégium), s kinek nem. Igaz, a kiszolgáltatott és (financiálisan is) függő helyzetbe került egyházak immár lecsendesítve nézhetik végig, hogy szent tanaik és hagyományaik miként válnak pogány elemekkel és nacionalista felhangokkal keveredő s a hatalom által így vagy úgy megbuherálható és használatba vehető zsibvásári termékekké.